

TMMOB ÇEVRE MÜHENDİSLERİ ODASI
2 ULUSAL ÇEVRE MÜHENDİSLİĞİ KONGRESİ
İstanbul, 4-5 Aralık 1997

ISO 14000'E GENEL BİR BAKIŞ

Hatice BEKTAŞ

Çevre Mühendisi, TSE Kimya Lab. Müdürlüğü, ISO 9000 ve ISO 14000 Denetçisi

ÖZET

Çevre yönetimi olgusu binlerce yıldır bazı şekillerde vardı, fakat gerçek anlamda 1960'ların başında oluşmuştur. O zaman keşfedilen önemli kirlenme etkisi 1970 ve 1980'lerde birçok kanun ve yönetmeliğin çıkartılmasına sebep oldu. 1980'lerin sonu 1990'ların başında atık azaltılması çevre yönetiminin popüler bir parçası haline geldi. Çevre yönetiminin esası "sürdürülebilir kalkınma". Sürdürülebilir kalkınma, kısaca mevcut ihtiyaçları gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmelerine engel olmadan karşılayarak kalkınmaktır.

Çevreyle ilgili faaliyetlerin çeşitlenmesi ve giderek artması, ISO 9000 Kalite Yönetim Sisteminin başarıyla uygulanması sonucunda Stratejik Çevre Danışma Grubu (SAGE) oluşturulmuştur. Bu grubun yaptığı araştırmalar sonucunda ISO Teknik Komite 207'yi (TC 207) kurmuş ve ISO 14000 Çevre Yönetim Sistemi Standardları hazırlanmaya başlanmıştır. ISO 14000 serisi, çevre yönetimi, denetimi, performansın değerlendirilmesi, etiketleme ve hayat boyu değerlendirme alanlarında gönüllülüğü esas alan standartlardır ve çevre yasaları ve yönetmelikleri ile uyumludur. ISO 14000 şu anda uygulamada olan Çevre Mevzuatlarının yerini almayı değil, aksine tamamlamayı amaçlamaktadır. ISO 14000 standardı uygulaması zorunlu olmayan bir standardır. Fakat, üretim ve servis sektöründeki kuruluşların birçoğu, uluslararası pazarda iş yapabilmek ve tüketici tercihlerini karşılamak için ISO 14000' uyumlu olma yönünde kendileri üstünde güçlü bir pazar baskısı hissedeceklerdir.

ANAHTAR KELİMELER

Çevre, çevre koruma, çevre yönetimi, yönetim sistemleri

ISO 14000'E GENEL BİR BAKIŞ

Çevre yönetimi olgusu binlerce yıldır bazı şekillerde vardı, fakat gerçek anlamda 1960'ların başında oluşmuştur. O zaman keşfedilen önemli kirlenme etkisi 1970 ve 1980'lerde birçok kanun ve yönetmeliğin çıkartılmasına yol açmış, 1980'lerin sonu 1990'ların başında atık azaltılması çevre yönetiminin popüler bir parçası haline gelmiştir

İnsanoğlu, bu zamana kadar ihtiyaçlarını karşılamak ve hayat standardını arttırmak için tüm kaynakları hiç tükenmeyecekmiş gibi kullanmış, bunun sonucu olarak da çevreyi tahrip etmiştir. Yeryüzünde toprak, su, hava gibi kaynaklar tükenebilir özelliindedir ve insanlar yaşadıkları müddetçe bu kaynakları kullanmak durumundadırlar. Önemli olan bu kaynakları tutumlu kullanabilmek ve bunlara alternatif olarak yenilenebilir kaynaklar bulmaktır. Burada karşımıza "sürdürülebilir kalkınma" felsefesi çıkmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma, kısaca mevcut ihtiyaçları gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmelerine engel olmadan karşılayarak kalkınmaktır.

1972 yılında Stockholm'deki Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı'nı takiben kamuoyu, ortaya çıkan ciddi çevre sorunlarına büyük duyarlılık göstermiştir ve Avrupa'da 5 çevre eylem planı geliştirilmiştir:

Birincisi, Avrupa Birliğinin 1972-1976 yılları arasında ortaya koyduğu "Kirleten Öder Prensib" dir (Rio 16 Prensi). Sanayici üretiminden kar ederken çevreyi gözardı etmiş, toplum bunun sonucu negatif çevre etkilerine maruz kalmıştır. Problemin çözümü "kirlenme masraflarına kirleten katlanmalıdır" olarak görülmüş ve bu vergi olarak yansıtılmıştır. Fakat sonuç olarak kirlenme sifıra indirilememiştir.

İkinci çevre eylem programı 1977-1981 yılları arasında birinci programdaki amaçları tekrar oluşturup genişleterek adapte edilmiş, daha fazla araştırma ve veri toplama ihtiyacı şiddetle hissedilmiştir. Avrupa Birliğinin çevre etki değerlendirme sistemi geliştirme amacıyla olduğu belirtilmiştir.

Üçüncüsü, 1982-1986 yılları arasında uygulanmıştır. Toplumsal politikalara çevre boyutu katılmış, ÇED yöntemleri oluşturulmuş, kirlenmeyi kaynağında önleme anlayışı yani; kirlilik azaltılmasından,

kirliliğin önlenmesi anlayışına geçilmiştir Temiz teknolojinin gelişmesi desteklenmiştir

Dördüncü çevre eylem programı 1987-1992 yılları arasında bir önceki programın geliştirilmesiyle oluşturulmuştur Amaçların gerçekleşmesi için mevcut toplum yasalarının etkin uygulanması ve maddelerin tüm çevre etkilerinin ve kirlenmenin kaynaklarının düzenlenmesi gereksinimi doğmuştur.

Beşinci program 1993 yılında “Sürdürülebilirliğe Doğru” başlığıyla basılmıştır 1987 yılında Brundtland raporunda ortaya atılan Sürdürülebilir Kalkınma Tezi bu programa öncülük etmiş, programın spesifik olarak üzerine kurulduğu ekonomik aktiviteler; endüstri, tarım, enerji, taşıma ve turizm olmuştur

Avrupa Birliği, 1993 Haziranında 1836 sayılı regülasyonunu (EMAS-Eko-Yönetim ve Denetim Programı) yayınlamış ve 1995 Nisanına kadar tüm üye ülkelerin regülasyonun gereklerini yerine getirmelerini şart koşturmuştur Bu, 15 AB ülkesi için bağlayıcı olmuştur.

Bu gelişmeler paralelinde, EMAS’ın çıkış noktası olan ve 1992’de İngiliz Standardlar Enstitüsü (BSI) tarafından yayınlanan BS 7750 “Çevre Yönetim Sistemi-Özellikler ve Kullanım Kılavuzu” 1994’de gözden geçirilerek standardlaştırılmıştır

Avrupa Birliği, regülasyonu Fransa, İrlanda ve İspanya’yı ulusal standartlarını hazırlama konusunda teşvik etmiştir Aynı dönem içinde Avustralya, Yeni Zelanda ve Güney Afrika da ulusal standartlarını gerçekleştirmişlerdir

1991 yılında, çevreyle ilgili faaliyetlerin çeşitlenmesi ve giderek artması, ISO 9000 Kalite Yönetim Sisteminin başarıyla uygulanmasının verdiği cesaretle Uluslararası Standardlar Teşkilatı (ISO) ve Uluslararası Elektroteknik Komisyonu (IEC) üye ülkeleri uzmanlarının katılımıyla bir Stratejik Çevre Danışma Grubu (SAGE) oluşturuldu. SAGE’in araştırmaları sonucunda 1993’de Teknik Komite 207 (TC 207) kurulmuş ve ISO 14000 Çevre Yönetim Sistemi Standartları hazırlanmaya başlanmıştır

Türk Standartları Enstitüsü Çevre Standartları Hazırlık Grubu dört yıla yakın bir süredir Milletlerarası Standardlar Teşkilatı (ISO)’nun Çevre Yönetimiyle ilgili 207 sayılı Teknik Komite çalışmalarını yakından takip etmekte ve olgulaşma aşamasındaki standartlara görüşleri ile destek

vermektedir Bu hazırlık grubu ISO 14000 serisini TS ISO 14000 seri standartları olarak yayınlamıştır

ISO 14000 serisi, çevre yönetimi, denetimi, performansın değerlendirilmesi, etiketleme ve hayat boyu değerlendirme alanlarında gönüllülüğü esas alan standartlardır ve çevre yasaları ve yönetmelikleri ile uyumludurlar

ISO 14001 çevre yönetim sistemi kurulması için gerekli özellikleri kapsar, belgelendirmeye esas olan standardtır

ISO 14004 genel çevre yönetim prensipleri ve tekniklerini ortaya koyan bir kılavuzdur

ISO 14010 - 14011 - 14012 çevre denetimiyle ilgili konuları içerir

ISO 14031 çevre performans değerlendirmesi için kriterleri kapsar

Diğer alt kategoriler ürün standartları üzerinde odaklanmak üzere geliştirilmiştir Örneğin; ISO 14020, 14021 ve 14024 çevreyle ilgili etiketleme ve ISO 14040 2 hayat boyu değerlendirme gibi

ISO 14000 serisinde deşarj ve emisyon limitleri veya performans gereklilikleri yoktur Onun yerine, kuruluşun bu konudaki hedeflerine, ne ölçüde ulaştığının sorgulaması vardır ISO 14000, şu anda uygulamada olan çevre mevzuatlarının yerini almayı değil, aksine tamamlamayı amaçlamaktadır

ISO tarafından hazırlanan diğer standartlar gibi, örneğin ISO 9000 Kalite Yönetim Sistemleri, ISO 14000, görünüşte uygulanması zorunlu değildir Fakat, üretim ve servis sektöründeki kuruluşların birçoğu, uluslararası pazarda iş yapabilmek ve rekabet edebilmek için ISO 14000' le uyumlu olma yönünde gerçekten kendileri üstünde güçlü bir pazar baskısını hissedecekler İnsanlar hızla artan şekilde ekolojik olarak dizayn edilmiş, yani çevre dostu, ürünleri tercih edeceklerdir ve bunun sonucu olarak, kuruluşlar çevre yönetim sistemini uygulamak için tüketicinin direk baskısını hissedeceklerdir Uluslararası kuruluşlar, taşeronlarından ISO kriterlerini karşılamalarını talep edecekleri için ürünlerini uluslararası pazarlamayan kuruluşlar da aynı pazar baskısını dolaylı olarak hissedeceklerdir Şu anda ISO 9000'e uyumlu olmak, uluslararası ticaret için, öncelikli gereken şart olmaya başladığı gibi, ISO 14000 de birçok

ülkede aynı duruma gelebilir. (Örneğin; Avrupa Birliğinin EMAS'ı, Eko Yönetim ve Denetim Programın da olduğu gibi)

ISO 14000' le uyum sağlamak için birinci neden tüketici tercihlerini ve diğer pazar baskılarını direk karşılamaktır. Bir çevre yönetim sistemi uygulamanın pazar avantajlarını ISO şöyle sıralamaktadır:

- Tüketicinin çevreyle ilgili beklentilerini karşılamak ,
- Halkla olumlu ilişkiler sürdürmek,
- Müşteriye, çevre yönetimi için bir yükümlülük altına girdiği güvencesinin verilmesi ve gösterilmesi,
- İmajını ve pazar payını arttırmak, liderlik yapmak,
- Taşeronların belgelendirme kriterlerine cevap vermek (öncelikle KOBİ'ler için) ,
- Benzer taahhütleri yerine getirmek (sürdürülebilir kalkınma için uluslararası ticaret odaları beratı gibi)

Çevre yönetim sistemi ile bütünleşen diğer ekonomik ve mali faydalar da ISO 14000'le uyumlu olmak için nedenler sağlar. Bu yararlar şunları içerir:

- Yatırımcıların aradıkları kriterlere uygunluk sağlanması ve sermaye temininin kolaylaştırılması,
- Uygun maliyetle sigorta edinmenin sağlanması,
- Sorumlulukla sonuçlanan olayların azaltılması,
- Gereken çabanın gösterildiğinin kanıtlanması,
- Maliyet kontrolünün geliştirilmesi
- Bölgesel ve ulusal değişiklik gösteren çevre mevzuatlarının birçoğu ile uyumu kolaylaştırma, örneğin ürün eko-etiketlemesi

Verimlilik ve artırılmış performans ISO 14000'le uyum sağlamak için diğer bir teşvik sağlar. Bir çevre yönetim sistemindeki gelişme, şirketleri daha verimli yapabilecek şu faydaları sağlar:

- Verimli atık bertarafı ve kirliliği önleme yeteneğinin kazanılması,
- Girdi malzemeleri ve enejinin tasarrufunun sağlanması,
- İzin ve yetki belgelerinin alınmasının kolaylaştırılması,
- Teknoloji gelişmesi ve aktarımı,
- Sanyî-hükümet ilişkilerinin geliştirilmesi,
- Çevre performansının ve doğal bir çevrenin geliştirilmesi

ISO 14000 serisi dökümanlar uluslararası standartların gönüllü seti olup her türlü ticari kuruluşa uyum gösterebilir. ISO 14000 standartları

her tip ve büyüklükteki kuruluşa uygulanabilirliği tasarlanabilir ISO 14000 sadece kendisi çevre performans kriterlerinin özelliklerini vermez; bunu yerine, ticari kuruluşun hem faaliyetlerine hem de bu faaliyetlerden doğan önemli çevre etkilerine ve bir çevre politikası ve çevre yönetim sisteminin bu etkilere ulaştığının uygulamasına ihtiyaç duyar. Bir çevre yönetim sistemini uygulamak ve sürdürmek ve harici bir kuruluş tarafından ÇYS belgesi almak isteyen her şirket ISO 14001 ve 14004 ile uyumlu olmayı seçebilir.

KAYNAKLAR

- 1 - HENRY, A (1995) "Environmental Management Systems Standards" Discussion Paper, ODTÜ-SEM, Ankara
- 2 - O'SHEA, M (1995) "Conceptualising Sustainable Development: Policy and Progress", Centre for European Social Research University College Cork
- 3 - "International Environmental Reporter", (1996), Current Report, August 7, , (S. 715-717)
- 4 - "International Environmental Reporter", (1996), Current Report, October 2, (S. 863-864)
- 5 - ISO 14001 "Environmental Management Systems-Specifications with Guidance for Use", September 1, 1996
- 6 - ISO 14004 "Environmental Management Systems-General Guidelines on Principles, Systems and supporting Techniques", September 1, 1996
- 7 - "Our Common Future", World Commission on Environment and Development, Oxford-New York (S. 43)